

अंतस्थाः मुक्तस्वरूपांतर्गताः एषां लोकानां मध्ये बाह्यं किंचित्स्थानं नास्ति यद्वति प्राप्यं स्यात् ॥ २७ ॥ अंतसन्निधिं अनंतत्वात्तस्य ॥ २८ ॥ कारणस्य ज्ञेयं स्वरूपमाह तस्मादितिसार्धाभ्यां ॥ २९ ॥ ३० ॥
 कालः पचतीत्यादिभिः षड्विंश्लोकैः ब्रह्मणः प्रत्यगात्मत्वात् अविषयत्वात् सर्वलोकाश्रयत्वात् अनंतत्वात् सूक्ष्मत्वात् विभुत्वाच्च ब्रह्मविदां देशांतरप्राप्तिर्नास्तीत्युक्त्वा प्रकारांतरेणाप्येतदाह अक्षरमिति अक्षरं अविना
 शि चैतन्यं क्षरं विना शिजडं सर्वेषु भूतेषु स्थावरजंगमशरीरेषु क्षरः क्षरत्वं ॥ ३१ ॥ नवमहदहंकारपंचतन्मात्राणि अविद्याकर्मचेति कामस्याहंकारधर्मस्य तद्गुणैव ग्रह इति न वैवर्गतिद्वाराण्यस्मिन् नवद्वारं पु
 रंगत्वाप्राप्य ईशोऽपि हंसोऽहंति गच्छतीति हंसो गतिमान् भवति सर्वक्षां चक्रे कस्मिन्स्वहमुक्तांते उक्तांतो भविष्यामि कस्मिन्वा प्रतिष्ठिते प्रतिष्ठास्यामीति स प्राणमसृजतेति परस्मिन् प्राणोपाधिकस्यैव गमनस्य श्रवणात् नि
 यतः अचंचलः वशी उपाधिदोषानभिभूतः ईशो नियंता ॥ ३२ ॥ पुरंगत्वाहं सो भवतीत्येतद्विदुषोति हानीति अजस्य परमेश्वरस्य शरीराणां शरीरांतर्गतानां नवानां पूर्वोक्तमहदादीनां संबंधिनो ये हान्यादयस्तेषां

सर्वे तस्या इमे लोका बाह्यमेषां किंचन ॥ यद्यजस्रं समागच्छेद्यथा बाणो गुणच्युतः ॥ २७ ॥ नैवांतं कारणस्येयाद्यपि स्यान्मनोजवः ॥ तस्मात्सूक्ष्मात्सूक्ष्मतरं
 नास्ति स्थूलतरंततः ॥ २८ ॥ सर्वतः पाणिपादं तत्सर्वतोऽक्षिशिरोमुखं ॥ सर्वतः श्रुतिमल्लोके सर्वमावृत्य तिष्ठति ॥ २९ ॥ तदेवाणोरणुतरंतं नमहद्भ्यो महत्तरं ॥ तदं
 तः सर्वभूतानां ध्रुवं तिष्ठन्नदृश्यते ॥ ३० ॥ अक्षरं च क्षरं चैव द्वैधीभावो यमात्मनः ॥ क्षरः सर्वेषु भूतेषु दिव्यं तमृत्तमक्षरं ॥ ३१ ॥ नवद्वारं पुरंगत्वाहं सोऽहिनियतो व
 शी ॥ ईशः सर्वस्य भूतस्य स्थावरस्य चरस्य च ॥ ३२ ॥ हानिभंगविकल्पानां नवानां संचयेन च ॥ शरीराणामजस्याहुर्हंसत्वं पारदर्शिनः ॥ ३३ ॥ हंसोक्तं चाक्षरं
 चैव कूटस्थं यत्तदक्षरं ॥ तद्विद्वानक्षरं प्राप्य जहाति प्राणजन्मनी ॥ ३४ ॥ इति श्रीमहाभारतेशांतिपर्वणि मोक्षधर्मपर्वणि शुकानुप्रश्ने चत्वारिंशदधिकद्विंश
 ततमोऽध्यायः ॥ २४० ॥ ॥ ७ ॥ व्यास उवाच पृच्छतस्तव सत्यत्रयथावदिह सत्त्वतः ॥ सांख्यज्ञानेन संयुक्तं यदेतत्कीर्तितं मया ॥ १ ॥

संचयेन संग्रहेण हंसत्वमाहुः पारदर्शिनस्तत्त्वविदः हानिर्गतिः ओहाङ्गतावित्यस्य रूपं भंगोदुःखित्वादिकं विकल्पो मनुष्योऽयं पशुरयं वक्षोऽयमिति विविधकल्पनाच्च हंसत्वमित्युपलक्षणं भंगादेरपि ॥ ३३ ॥
 एवमात्मनः क्षराक्षरयोरुत्पत्तिमक्षरस्य क्षरद्वारकंगत्यादिकं चेत्पुक्ता तत्त्वमसि वाक्यार्थप्रतिपादनपुरःसरं विदुषोऽप्याभवाद्ब्रह्मभावमाह हंसेति हंसपदेनोक्तं यदक्षरं जीवाख्यं तत्कूटस्थमेवाक्षरं न त्वन्यत्कूट
 स्थमक्षरं अन्यत् हंसाख्यमक्षरमिति भेदोऽस्ति अयमात्मा अहं ब्रह्मास्मीत्यादिश्रुतिशतेभ्यः तत्तस्माद्धेतोः विद्वान्हंसः अक्षरं कूटस्थमात्मानं प्राप्य प्राणं उक्तांत्यादिसाधने उपाधिजन्मच जहाति जन्महेतोरविद्याया
 नाशात् ॥ ३४ ॥ इति शांति० मो० नै० भा० चत्वारिंशदधिकद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २४० ॥ ॥ ७ ॥ एवं सांख्यतत्त्वमुक्त्वा योगिनां यत्कृत्यं तद्वक्तुं प्रतिजानीते पृच्छत इति ॥ १ ॥